

Tanja Mastnak
Ljubljana

KAKO UPODOBITI PIKO NOGAVIČKO? Nekateri primeri vizualne interpretacije v slovenskih izdajah Pike Nogavičke

Besedilo je osredotočeno na lik Pike Nogavičke. Upodobitev najmočnejše deklice na svetu, ki ima značilno vizualno podobo, za ilustratorja ni enostavna naloga. Na primerih različnih ilustracij lahko opazujemo, kako so ilustratorji obravnavali določene vidike Pikine osebnosti in način obnašanja, na primer odnos do avtoritete ali odnos do strahu. Primerjava nam omogoča uvid v razmerje med ilustratorjem in besedilom. Prispevek se omejuje na interpretacije ilustracij *Pike Nogavičke* v slovenskih izdajah od leta 1955, ko je Pika prvič izšla, do leta 2006. Primerjalni vidik odkriva večplastnost literarnih pomenov Pike Nogavičke in pestrost možnih odzivov nanjo.

The article focuses on the character of Pippi Longstocking. The depiction of the strongest girl in the world with a typical visual image is no easy task for illustrators. Different illustrations show how different authors dealt with different aspects of Pippi's personality and behaviour, the most typical examples being her attitude towards authority and fear. Such comparison provides an insight into the relation between illustrator and text. The article further focuses on the manners of visualization and possibilities of additional interpretation of the respective story. Our presentation encompasses only the illustrations of Pippi Longstocking in Slovene editions since 1955, when Pippi was first published in *Pionir*, to the year 2006. The comparative aspect reveals all the multilayeredness of Lindgren's heroine's meanings, as well as the diversity of responses to this "charming, invincible fairy of our time".

V pričujočem besedilu se bomo ustavili predvsem pri vprašanju, kakšna je interakcija med besedilom Astrid Lindgren in ilustracijo (v posameznih primerih) lika Pike Nogavičke. Omejili se bomo na primere ilustracij v Sloveniji, in sicer od leta 1955, ko je Pika prvič izšla v *Pionirju*, do leta 2006.

Ilustracija ob besedilu pripoveduje vzporedno zgodbo. Vsak bralec besedilo doživlja drugače in prav tako vsak ilustrator izrazi svoje vidike zgodbe, ki jo upodablja. Bolj ko je besedilo zahtevno, kompleksno in večnivojsko, več različnih vizualnih interpretacij lahko izzove. Ilustratorji in ilustratorke so eni izmed prvih bralcev besedila in iz njihove interpretacije lahko razberemo, kako so besedilo razumeli. Dobri ilustratorji omogočijo tisto napetost med besedilom in sliko, ki bralcem dovoljuje lastne fantazije. Dobra ilustracija pripoveduje svojo zgodbo, ki

tekstovno dopolnjuje, odpira vprašanja in opozarja na številne možnosti branja. Obenem pa lahko ilustracija ponuja vzporedno zgodbo, ki bralce morda vodi stran od besedila.

Pika Nogavička Astrid Lindgren je primer besedila, ki omogoča bogato raznovrstnost upodobitev. Še vedno je največkrat reproducirana vizualna interpretacija Ingrid Nyman, ki je prva ilustrirala *Piko Nogavičko*. Njena izredno kvalitetna in spretna upodobitev je še danes aktualna in mislim, da je veliko prispevala k številnim vidikom razumevanja pomena *Pike Nogavičke*. Zanimivo je tudi dejstvo, da Ilon Wikland, ilustratorica, ki je upodobila skoraj vse zgodbe Astrid Lindgren, nikoli ni ilustrirala *Pike Nogavičke*, njenega najbolj znamenitega literarnega lika.

Tudi v Sloveniji imamo glede na priljubljenost *Pike Nogavičke* in njeno več kot petdesetletno prisotnost v naši literaturi relativno malo njenih upodobitev. Prva inačica je bila avtorska, uredništvo *Pionirja* se ni odločilo za reproduciranje podob Nymanove, temveč so angažirali Marlenko Stupica (Muck), ilustratorico, ki je takrat že dosegala prve uspehe in napovedovala temeljne spremembe v pojmovanju ilustracije v Sloveniji. Kasneje je Marlenka Stupica dobila številne nagrade in priznanja; verjetno je bil to eden od razlogov, da uredništvo Mladinske knjige nikoli ni iskalo novega ilustratorja za *Piko Nogavičko* in je prvotne ilustracije z nekaj spremembami ob ponatisih izdalo kar petnajstkrat.

Celotno originalno besedilo je bilo ilustrirano samo še enkrat, in sicer v izdaji založbe Rotis leta 1991. K sodelovanju so povabili Boža Kosa. Sicer je bila *Pika* upodobljena v besedilih, ki se zgolj posredno nanašajo na delo Astrid Lindgren, npr. v slikanici Tilke Jamnik *Pika v knjižnici* (ilustracije Peter Škerl), pretvorjena je bila v strip (Marjan Amalietti), Marjanca Jemec Božič pa je upodobila nekaj poglavij v zamejski reviji *Rodna gruda*, ki le redko zaide v roke bralcev v Sloveniji.

Kakor bo pokazala nadrobnejša analiza, se vse te upodobitve med seboj močno razlikujejo. Najbolj zanimiva je primerjava med interpretacijo Marlenke Stupica in Boža Kosa. Oba sta sicer sledila zelo svobodnemu prevodu Kristine Brenkove, ki je s svojimi opisi bistveno spreminjala tudi vizualno podobo teksta, vendar so razlike med njunima upodobitvama bistvene. Iz njih lahko razberemo, kako pomembna je za nastanek ilustracij ilustratorjeva osebnost, saj bo kot bralec besedila izpostavil tiste točke, ki so z njegovega vidika temeljne za razumevanje besedila.

Marlenka Stupica je močno poudarila meščansko hladni in zahtevni svet, v katerem živita Tomaž in Anica, ter Pikino osamljenost v tem svetu. Ko opazujemo *Piko Nogavičko* Marlenke Stupica, vidimo drobno deklico, ki si želi pripadati, vendar ji njena življenjska usoda in nadnaravne moči to preprečujejo. Te ilustracije niso šegavo razgrajaške, temveč skušajo s prijazno nežnostjo otrokom omiliti spoznanje, kako osamljena je v resnici *Pika*.

V poudarjanju tega vidika so te ilustracije zagotovo nekaj posebnega in tudi njihovo priljubljenost pri slovenskih bralcih je mogoče razumeti kot del fenomena, ki ga Tomaž Brejc imenuje »temni modernizem« – priljubljenost težkih, mračnih, otožnih tem pri slovenskih umetnikih in publiki.

Božo Kos pa je izpostavil drugo plat fenomena *Pike Nogavičke* – to je njena samostojnost, razigranost, želja po svobodi, raziskovanju, njeno moč in njen neverjetni pogum.

Pri interpretaciji se bomo ustavili ob nekaj bistvenih točkah, ki določajo interakcijo med sliko in besedo.

1. Opredelitev starostne skupine, ki so ji ilustracije namenjene

Ilustrator/ilustratorica mora vedeti, kateri starostni skupini je namenjeno delo, ki ga želi interpretirati. Slikanice za najmlajše zahtevajo drugačen pristop kot knjige za starejše bralce. Pri slikanicah slikovni del izrazito prevladuje, starejši bralci, še posebej tisti, ki že sami berejo, pa se bolj poglobijo v besedilo, zato se vloga ilustracije spremeni. Ilustrator mora izbrati posamezne poudarke v besedilu, ki jih želi upodobiti. Ilustracije so zdaj v vlogi »sprožilcev podobe«,¹ ki bralca vodijo od ene pomembne točke v besedilu k drugi. Kako pomemben je izbor teh točk, bomo videli ob primerjavi zadnjega poglavja *Pike Nogavičke*, ki sta ga ilustrirala Marlenka Stupica in Božo Kos.

Pika Nogavička je bila prvotno namenjena starostni skupini od šest do deset let. Danes starši prebirajo *Piko Nogavičko* tudi mlajšim otrokom, obenem pa po njej radi posegajo tudi odrasli. Poseben pomen, ki ga ima mladinska književnost za odrasle, je v svojem članku *O čudežnih kroglicah, Piki Nogavički in knjigah za deklice* zanimivo opredelila Valerija Vendramin. Poudarila je potrebo odraslih, da vedno znova začitijo svoj otroški del, saj med otrokom in odraslim v nas nikoli ni bila popolnoma jasna meja. Tista mladinska književnost, ki velja za klasiko, npr. *Peter Pan*, *Alica v čudežni deželi*, *Mali princ*, *Medvedek Pu*, številne pravljice in seveda tudi *Pika Nogavička*, so priljubljeno čtivo tudi pri odraslih bralcih, ki vedno znova najdejo v teh besedilih izzive in inspiracijo.² Z današnjega vidika se vsekakor zdi, da bi morale dobre ilustracije Pike Nogavičke upoštevati tudi to razsežnost besedila.

Prve ilustracije Pike Nogavičke v Sloveniji je narisala Marlenka Stupica leta 1955 za zgodbo v nadaljevanjih, ki je izhajala v *Pionirju* v prevodu Kristine Brenkove. To je eden izmed zgodnejših prevodov in takrat še ni bilo jasno, kakšna uspešnica bo postala *Pika Nogavička*. Oglejmo si primer teh ilustracij:

Marlenka Stupica je dobila navodilo, naj nariše črno-bele ilustracije za posamezna poglavja *Pike Nogavičke*. (Marinšek 1997: 114) Kasneje so te ilustracije izšle v knjigi z manjšimi popravki, tandem Kristina Brenkova – Marlenka Stupica pa je pri Mladinski knjigi dosegel rekord v ponatisih – leta 2005 je izšel štirinajsti ponatis v knjižni obliki.

Marlenka Stupica je bila leta 1955 že relativno uveljavljena ilustratorica in verjetno je to botrovalo uredniškemu izboru, da so za ilustratorico *Pike Nogavičke* izbrali prav njo. Značilni slog Marlenke Stupica je izredno pronicljivo opredelil Marijan Tršar:

»Sama izvedba likovne zamisli Stupičeve je postala značilna za ves novi rod ilustratorjev, še posebej pa ilustratork. Vselej se srečujemo z minuciozno izvedeno modulacijsko in barvno obdelavo poglavitnih figur, ki so postavljene v bolj sproščeno, predvsem pa bolj dekorativno pojmovano ozadje, pa naj bo to pokrajina, notranjščina ali fantazijsko nedoločena prostornost. Barvitost se je od začetnih »preprostih« barvnih kombinacij pretanjevala do izredno plemenite harmonične skale, ki je posebni del gledalčevega užitka. Gibanje in kretnje so monumentalizirane, se pravi, ne dajejo vtisa resničnega premikanja, ampak so, kot pravimo, le znaki zanj. Nasploh je težnja k znakovnosti značilnost te vrste ilustracij.« (Tršar 1977: 294)

¹ Izraz je uporabila Penny Cotton v *Picture Book Sans Frontieres*, Oakhill, Westview House, 2000.

² Seveda to velja tudi v obratno smer – številna priljubljena dela, ki so bila prvotno namenjena odraslim, so postala »otroška klasika«, npr. ljudske pravljice, *Guliver*, *Robinzon itd.*

Ko se poglobimo v ilustracije, dejansko opazimo to slogovno značilnost Malenke Stupice tudi pri ilustracijah *Pike Nogavičke*. Risba je shematizirana, znakovna, obenem pa ohranja otroško ljubkost upodobljenih likov. Na prvi pogled lahko ocenimo, da se je ilustratorica držala napotka, da je knjiga namenjena otrokom od šest do deset let. To je zopet zelo pronicljivo opazil tudi Marijan Tršar:

»Na najbolj preprost in vsem razumljiv način, če le mogoče kar z najbolj značilnim likom stvari in reči naj bi posredovala vsebinsko sporočilo mladim bralcem. Tudi najmlajšim. Ni naključje, da so prav ti največji občudovalci teh odličnih ilustracij. Prav zavoljo statične monumentalnosti in zavoljo omenjene »otročnosti« pa manj pritegajo odraščajočo mladino, ki si želi predvsem akcije in karakternih detajlov. Odraslim se v njih ponuja plemenit užitek ob barvni in likovni izkristiliziranosti ter ob domišljjski iskrivosti, ki so ilustratorici prinesle nedeljena priznanja in nagrade doma in na tujem.« (Tršar 1977: 294).

Marijan Tršar se – podobno kot kasneje tudi Maruša Avguštin (Avguštin 1996: 303) v svoji spremni besedi – izogne bolj nadrobni analizi in komentarjem ilustracij *Pike Nogavičke* ter raje opisuje splošne značilnosti sloga Marlenke Stupice. Vsekakor pa namigne, da je ta tip ilustracij ustrezen predvsem odrasli publiki kot kupcem in posrednikom knjige mlajšim otrokom. Odraščajoča mladina, kar lahko razumemo tudi kot »malo starejši otroci«, ki si sami izbirajo ilustracije, pa takšne likovne opreme najbrž ne bi izbrala.

Če izhodišče Marijana Tršarja malo razširimo, lahko rečemo, da takšen tip ilustracij ustreza predstavi odraslih o otroškem svetu oziroma želji in potrebi, kakšen naj ta svet bo, ter ohranjanju te fantazme.

Ta ugotovitev pa nas spontano pripelje do druge točke, ki naj jo upošteva ilustrator pri svojem delu.

2. Usklajenost ilustracije z besedilom

O bogastvu in pestrosti kreativnih rešitev, ki jih nudi odnos pisec–ilustrator, je svoja opažanja zapisala že Maria Nikolajeva v svojih številnih delih o knjigah za otroke. Izmed opcij, ki jih ponuja, se zdi, da za opredelitev odnosa med Lindgrenovo in Stupico lahko izbiramo dve možnosti:

Interakcija med besedilom in sliko je »komplementarna« (besede in slike se dopolnjujejo (dodajajo) vsaka k svoji zgodbi in kompenzirajo pomanjkljivosti ene ali druge) ali pa »kontradiktorna« (napetost med besedami in slikami postane premočna, vsaka vleče zgodbo v svojo smer; zgodba postane manj razumljiva). (Nikolajeva 2006)

Zagotovo je bila intencija Marlenke Stupice, da bi narisala besedilu čimbolj komplementarne ilustracije. Pri izredno kvalitetnem besedilu, kot je *Pika Nogavička*, je seveda za ilustratorja izjemno težko doseči enako raven vznemirljivosti in napetosti, kot ga nudi besedilo.

Glede na prepoznavni slog, ki ga je Marlenka Stupica razvila že, preden je ilustrirala *Piko Nogavičko*, se zdi uredniška odločitev, da prav ona ilustrira Piko, nenavadna. Besedilo Astrid Lindgren je namreč vse prej kot monumentalno, znakovno, umirjeno in otroško. Prav nasprotno. Znano je dejstvo, da je imela pisateljica s prvo izdajo *Pike Nogavičke* kar nekaj težav, saj je bila Pika za tedanje pojmovanje (leta 1945) vloge otroka, deklince pa še posebej, naravnost revolucionarna. O tem so bile napisane številne študije in danes nihče ne dvomi, da je Pika

odigrala izredno pomembno vlogo pri vzgoji sodobnih odraslih, še posebej žensk (ki danes smatrajo, da je samo po sebi umevno, da so samostojne, da služijo svoj denar, volijo itd.), saj je ujela duh časa, ki je napovedoval omenjene družbene spremembe. Ne glede na ta širši družbeni pomen nam že preprosto branje besedila razkrije energično, dinamično zgodbo, polno presenetljivih zasukov, domislic, ironije in humorja.

Znano je tudi dejstvo, da je zaradi pritiskov urednikov že sama Astrid Lindgren omilila prvotno različico *Pike Nogavičke*. Slovenska izdaja pa je bila deležna še dodatnih »omilitev«, kar je opazila tudi Valerija Vendramin.

Če jo je srečno odnesel švedski original, pa se težave takoj pojavijo s prevodi. Precej tega, kar smo našteli zgoraj (T. M.: odprava motenj, kot so specifične kulturne in materiale reference, eksplicitni namigi na seksualnost, jezikovne parodije ali igre itd.), je mogoče najti npr. v slovenskem prevodu *Pike Nogavičke*, ki prinaša izvirne prevajalske rešitve, a tudi nekatera nepotrebna odstopanja. Izpuščenih je nekaj besednih iger, ki vse niso neprevedljive, nekateri dogodki so iz preteklega časa prestavljeni v sedanji čas, mnogi stavki in odstavki pa so sploh izpuščeni, tako npr.: »Toda ona je pravi pujs.«, »Nekoč, ko ji je stara mama zapičila vilico v uho ...« (Oba stavka sta izrečena na čajanki pri družini Žirovnik /Settergren/.) Poleg tega se je pri prevodu izgubila majhna referenca na medvedka Puja – velike začetnice pri Škatli Brez Pogače. Nekoliko je tudi nejasno, zakaj nosi Pika v švedskem originalu modro obleko, v našem prevodu, in s tem v vseh ilustratorskih upodobitvah, pa je ta rumena. (Vendramin 1996: 52)

Seveda je uvid v »prirejeni« prevod Kristine Brenkove pomemben tudi s tega vidika, da je bila prav ona urednica, ki je verjetno izbrala za ilustratorko *Pike Nogavičke* Marlenko Stupica. Če so ostala opažanja lahko izhodišče kakšne druge razprave, pa se mi ustavimo ob zadnji ugotovitvi Valerije Vendramin, da je Kristina Brenkova v svojem prevodu spremenila barvo Pikine obleke. O njenem nagibu lahko samo ugibamo, dejstvo pa je, da slovenska Pika Nogavička na vseh ilustracijah (razen ponatisih švedskih originalnih ilustracij, kot je npr. *Ali poznaš Piko Nogavičko?* založba Karantanija, 1998, z ilustracijami Ingrid Nyman) nosi rumeno obleko in modre spodnjice s pikami.

V slovenski izdaji *Pike Nogavičke* beremo takšen opis deklice:

Njeni lasje so bili iste barve kot korenček in spleteni v dve trdi kitki, ki sta ji štrleli od glave. Njen nos je bil tak, kot čisto majhen krompirček in je bil ves posut s pegami. Pod nosom so čemela hudo široka usta z belimi, zdravimi zobmi. Njena obleka je bila zelo smešna. Pika si jo je sama sešila. Čudovito lepo je bila rumena; ker pa ji je zmanjkalo blaga, je bila prekratka in zato so kukale izpod nje modre hlačke z belimi pikami. Na dolgih tankih nogah je imela dve dolgi nogavici, eno pisano marogasto in eno črno. Potlej je imela obute črne čevlje, ki so bili natanko še enkrat večji kot njeni nogi. (Lindgren 1962: 10)

V angleški (originalnega švedskega besedila žal ne razumem) izdaji *Pike Nogavičke* je mogoče zaslediti takle opis junakinjine obleke:

»Her dress was rather unusual. Pippi herself had made it. She had meant it to be blue, but there wasn't quite enough blue cloth, so Pippi had sewed little red pieces on it here and there. On her long thin legs she wore a pair of long stockings, one brown and the other black.«³ (Lindgren 1959: 5)

³ V slovenščino bi to prevedli takole: »Njena obleka je bila precej nenavadna. Pika jo je napravila kar sama. Hotela je imeti modro obleko, ampak modrega blaga ni bilo dovolj, zato

V upanju, da je angleški prevod bližji originalni verziji, lahko opazimo kar nekaj neskladij v opisu. *Nenavadna obleka* je postala zelo smešna. Obleka, ki naj bi bila modra, je postala čudovito lepo rumena. Namesto krpanja s kosi rdečega blaga pa se je krilo skrajšalo. Najbolj nenavaden dodatek pa so modre spodnjice z belimi pikami, ki koketno kukajo izpod prekratke rumene oblekce. Tudi rjava nogavica se je spremenila v marogasto.

V zgodnjih izdajah Pike Nogavičke so ilustracije črno-bele. V kasnejših izdajah pa je Marlenka Stupica svoje ilustracije pobarvala in malo spremenila. Sedaj je postala barvna »simbolika« Pike, Tomaža in Anice veliko bolj jasna. Anica je svetlolasa skodrana deklica v roza oblecki, Tomaž pa rjavolas deček v modri mornarski obleki. Prepoznavni stereotip dečka in deklice je tako očiten, da bi bila podoba Pike v modri obleki verjetno preveč provokativna za tedanje slovensko okolje. Zato ostanejo modre samo spodnje hlačke.

Ob pogledu na obe interpretaciji Pike Nogavičke lahko vidimo, da je Ingrid Nyman (ilustratorica prve izdaje *Pike Nogavičke*) deklico upodobila precej drugače. Nymanova je poudarila Pikine štrleče kitke in pege, kar je pri Piki Marlenke Stupica diskretno prikrito, obleka je modra (tradicionalno oblačilo »fantkov«), nogavice ima pripete s podvezicami, čevlje pa razvezane (so pa manjši od Stupičine interpretacije). Tudi izraz na obrazu Pike I. Nyman je veliko bolj živahen, nagajiv, »prefrigan«, kot na Piki Marlenke Stupica. Znamenita naslovnica Ingrid Nyman kaže Piko, kako dviguje svojega konja. Na prvi pogled vidimo, da gre za knjigo o najmočnejši deklici na svetu.

Marlenka Stupica je za naslovnico izbrala Piko, ki nam maha z balkona vile Čira-Čara, torej ekscentrično deklico, ki pa je vendarle samo ena izmed naših sosed. Pri ponatisih so uredniki Mladinske knjige naslovnico menjali za Piko Nogavičko v cirkusu, ko skupaj z akrobatko jezdi na konju. Zakaj prav ta ilustracija, ni jasno, saj Pika Nogavička vendarle ni zgolj še ena cirkusantka, ki zabava publiko nekje na oni strani pregrade.

Vsekakor pa je na tem mestu opozorilo Marije Nikolajeve: »Interakcija med besedo in sliko postane včasih posebej pomembna pri prevodih, saj se pridane nov kulturni kontekst.« (Nikolajeva 2006)

Kakšen naj bi bil ta »nov kulturni kontekst« v slovenskem primeru? Zdi se, kot da je bilo originalno besedilo Pike Nogavičke za slovensko bralno publiko⁴ »preveč« začinjeno.

Nadaljnje prelistavanje slovenske izdaje samo še potrjuje nenavadno razumevanje te uporniške literature. Zanimiva je tudi primerjava prizora z razbijanjem jajca na glavi v intepretaciji Marlenke Stupica in Ingrid Nyman.

Takoj opazimo, da ta Pika ni zgolj ekscentrična sosedka, ki pa se v svojem bistvu ne razlikuje od vseh nas, temveč razdiralno drugačna osebnost. Njena kuhinja je svet nereda, kaosa, užitka, predvsem pa upora. To je kuhinja ženske, ki svojo moč in energijo uporablja za ustvarjalnost, ne pa za neskončno prizadevanje ustreči okolici.

si je Pika sem in tja nanjo prišila majhne rdeče koščke. Na dolgih tankih nogah je nosila par dolgih nogavic, eno rjavo in drugo črno.« (prevedla T. M.)

⁴ Vseeno pa je slovenski prevod v primerjavi s francoskim, še zelo korekten. V izdaji založbe Hachette so konja spremenili v ponija, Piko pa v vljudno deklico in izpustili kar nekaj poglavij. (Marjan Marinček: *Astrid Lindgren*, Karantanija, Velenje, 1997, str. 121.)

Tudi ilustracije v angleški verziji avtorice Nancy Lamborn iz leta 1959 poudarjajo Pikino neurejenost kot simbol njene neukročenosti in odstopanja od družbenih norm.

V slovenski verziji je Vila Čira-Čara ljubka pravljica hišica, notranjost pa ponavadi ni zares upodobljena, saj so liki vedno postavljeni v prazen prostor, ali pa je malomeščansko urejena in pospravljena (prizor silvestrovanja v zadnjem poglavju tretjega dela knjige). Celostranske barvne ilustracije so postavljene v nevtralnem okolju, npr. mesto, prijazno krajino ali cirkuško areno.

Po drugi strani pa je mogoče razumeti priljubljenost Stupičinih ilustracij med slovensko publiko prav zaradi njene izredno subtilne interpretacije, ki je spretno ujela delikatno ravnotežje med potrebo po ustaljeni varnosti, rahlo ekscentričnostjo, predvsem pa stalno bitko z osamljenostjo. Marlenka Stupica je opustila ali omilila številne prizore, ki veljajo za najbolj značilne, ter izpostavila svojo individualno interpretacijo, ki je očitno blizu slovenski publiku. Prav v tej drugačnosti pa se skriva tudi privlačnost teh ilustracij.

Ne glede na zanimivo rešitev, ki jo je ponudila Marlenka Stupica, se zdi za slovenski prostor problematično, da generacije in generacije dobivajo v roke zgolj to interpretacijo. Želja po predstavitvi Pike Nogavičke kot močne, divje, neukrotljive in polne življenja je bila tudi v Sloveniji že dolgo prisotna. Najbolj opazna so bila prizadevanja Marjana Marinška, ki je poskrbel za izdajo slikanic z ilustracijami Ingrid Nyman, ter novo izdajo celotne *Pike Nogavičke* z ilustracijami Boža Kosa. V svoji knjigi je dogodek komentiral:

Leta 1991 je izšla *Pika Nogavička* v treh knjigah pri mariborski založbi Rotis in z ilustracijami, bolje rečeno s hudomušnimi karikaturami Boža Kosa. Te na svojstveno duhovit način poudarjajo pripoved o dekletcu, ki se puntarsko upira človeški neumnosti, doseže vse, kar želi, vselej brani otroke pred krivicami odraslih in ki noče odrasti, kajti v domovini odraslih ni vse dobro. Že ob mojem prvem obisku je Astrid Lindgren videla osnutke ilustracij Boža Kosa, ki so ji bile zelo všeč in to je Kosa spodbudilo, da je z blagoslovom same pisateljice ilustriral vse zgodbe za novo izdajo Pike Nogavičke in tako uresničil željo, ki jo je nosil v sebi vse življenje. (Marinček 1997: 115, 116).

Kosove ilustracije so bližje interpretaciji Nymanove. Večkrat izpostavijo Pikino nadnaravno moč – dvigovanje konja, dvigovanje debelega očeta in metanje v zrak morskega psa.

Po drugi strani pa moramo opaziti, da drži tudi Marinškova navedba, da so to bolj »hudomušne karikature« kot pa ilustracije. Božo Kos je vsekakor izvrsten risar, slikarska nadgradnja pa mu ni blizu, zato so barvne ilustracije pogosto kot nekakšne pobarvanke, pa tudi sicer ostajajo preveč na igrivem, površinskem nivoju.

Oglejmo si primerjavo zadnjega poglavja tretjega dela besedila in interpretaciji obeh avtorjev, Marlenke Stupica in Boža Kosa.

Marlenka Stupica je v izdaji Mladinske knjige iz leta 1977⁵ (iz poglavja z naslovom »Pika Nogavička noče postati velika«) izbrala sledeče prizore:

⁵ Kot že omenjeno je Marlenka Stupica v številnih izdajah *Pike Nogavičke* ilustracije delno spreminjala, vendar vzdušje ostaja podobno. V izdaji iz leta 1962 so ilustracije črno-bele in uporabljeni so trije prizori: Tomaž in Anica objemata starše, Tomaž in Anica se držita za roke pred Piko, ki jima ponosno kaže novoletno drevesce; Pika, Tomaž in Anica se držijo za roke in tečejo po snegu, zadaj pa stoji snežak. (Asterid Lindgren: *Pika Nogavička*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1962, str. 259–267).

Silvestrovanje v vili Čira-Čara, Anica v roza plaščku in Tomaž v modri obleki občudujeta pospravljeno in urejeno Pikino kuhinjo, v kotu je bogato obložena miza s potico, žganci in klobasami (po slovenskem običaju), v kotu pa stoji bogato okrašena novoletna jelka (ilustracija 7).

Odlomek besedila, ki ga je izbrala Marlenka Stupica se glasi takole:

»Potem ju je potisnila v kuhinjo. In tu, tu je resnično stalo novoletno drevesce! Luči so bile prižgane in sedemnajst svečk je gorelo, da je prasketalo in širile so domač vonj okrog sebe. Na mizi so bile gnajt in klobase in bila so naložena vsakovrstna novoletna jedila, da, celo možički iz piškotov in masleno pecivo. V peči je prasketal ogenj in kraj lesenega zaboja je stal konj in zadovoljno topotal z nogami. Gospod Ficko je skakal po novoletnem drevescu med svečkami sem in tja.« (Lindgren 1977: 280)

Prizor je upodobljen precej dobesedno. Na mizi so dodani potica in žganci, s čimer je poudarjeno domače vzdušje za slovenske bralce. Tudi peč je prava krušna peč. Iz neznanega razloga je svečk na drevescu šestnajst namesto sedemnajst. Duhovit dodatek je gospod Ficko, ki je tako skrit med okrasjem drevesca, da se mora bralec potruditi, da ga najde. Ta prizor je bil avtorici ilustracij očitno blizu, saj zna odlično upodobiti varno domače (prepoznavno) okolje.

Pika osamljeno sedi v vili Čira-Čara in strmi v svečko. Prizor je uokvirjen z oknom in zavesami (priloga – ilustracija 2). Odlomek iz besedila se glasi takole:

Anica je stala v rožasti pižami ob oknu in gledala k vili Čira-Čara.

»Poglej, Piko vidim!« je veselo zaklicala.

Tomaž je stekel k oknu. Da, resnično! Sedaj, ko so bila drevesa gola, si videl naravnost v Pikino kuhinjo. Pika je sedela za mizo, glavo je naslonila na roke. Zasanjano je strmela na plapolajočo lučko, ki je stala pred njo.

»Ona, ona je na nek način tako sama,« je rekla Anica in glas se ji je malo tresel. »O, Tomaž, da bi bilo že skoraj jutri in bi mogla iti takoj k nji!«

Tiho sta stala in gledala v zimski večer. Zvezde so sijale nad vilo Čira-Čara. Tam je bila Pika. (Lindgren 1977: 285)

Ta prizor se naveže na prejšnji družinski praznik, ki so ga otroci preživeli skupaj. Ilustratorica poudari pomen takšnih srečanj, ljubezni, druženja in izpostavi strah pred osamljenostjo. Da zgodbe ne bi zaključila s tem strahom, doda še eno ilustracijo, ki pa se ne nanaša na besedilo in je avtorski dodatek Marlenke Stupica – to je prizor vseh treh otrok na konju. Konj je bel, nogo ponosno dviga v korak in nehote pomislimo na princa na belem konju – sanjski simbol ljubezni, varnosti, predanosti in medsebojne povezanosti.

Ob tem lahko razumemo fascinacijo številnih odraslih nad temi ilustracijami, saj posegajo v območja univerzalnega občutenja naših najglobljih upov in strahov.

Izvrstno je izpostavljen tudi pogled na Piko, saj se navezuje tudi na »čudovito, tolažilno misel. Pika bo za zmeraj ostala v vili Čira-Čara.« Pika je postavljena v okvirček, kot nekakšna zamrznjena podoba, fotografija, nostalgični spomin, ki se bo ohranil in tako za vedno ohranil vez z otroškim delom v nas samih. Kot hrepenenje po idealiziranem otroštvu varnosti in topline.

Tako je Marlenka Stupica diskretno obšla enega temeljnih sporočil zgodb o Piki Nogavički – da otroci nočejo postati veliki in so zato pojedli kroglice pregelk. Na tej točki pa se moramo zopet vprašati, ali je ilustracija z besedilom komplementarna ali postaja kontradiktorna. Prefinjena subtilnost Marlenke Stupica na nekem nivoju besedilo bogati, vendar ga na drugem oklesti bistvenih sporočil, ki jih to prinaša.

Božo Kos je v skladu s svojim karakterjem izbral v istem poglavju *Pike Nogavičke* popolnoma druge poudarke.

Slika v tem poglavju je dekorativni pas ob besedilu – kolona daril, ki sta jih dobila Tomaž in Anica za novoletno darilo od Pike. Poudarjena sta veselje in igra.

Prizor na prilogi št. 9 je zelo dramatičen, saj upodobi uživanje kroglic pregelk. Besedilo je sledeče:

Pogasili so vse svečke na novoletni smreki. V kuhinji se je povsem stemnilo, razen v peči, kjer je skozi vratca žarel ogenj. Tiho so posedli v krogu na tla. Prijeli so drug drugega za roke. Pika je dala Tomažu in Anici vsakemu po eno kroglico. Od vznemirjenosti jim je tekel pot po hrbtih. Pomislite, ta čudežna kroglica jim bo ležala čez nekaj hipov v želodcih in potem jim nikoli, nikoli ne bo treba zrasti. To je bilo čudovito!

»Sedaj,« je zašepetala Pika.

Pogoltnili so vsak svojo kroglico.

»Ljuba kroglica pregelk

nikdar nočem biti velk!«

so rekli vsi trije hkrati. (Lindgren 1977: 284)

Božo Kos je izpostavil dramatično temo, ki je nastala v prostoru, in beli tepih na sredini izpostavil kot čarni ris, ki bo ojačal magični postopek. Pika deluje svečano, napetost pa poudari prestrašeni gospod Ficko, ki čepi na njeni glavi. Kos je ohranil slovensko tradicijo Pikine rumene obleke, pikčastih modrih hlač in marogaste nogavice. Modra in roza oblačila Tomaža in Anice pa je prijazno prekril s smučarskimi puloverji. To je zadnja ilustracija, ki se navezuje na besedilo. Dejansko se zdi prav prizor s pregelk kroglicami številnim bralcem *Pike Nogavičke* bistven za razumevanje celotne zgodbe, saj ves čas opisuje kompliciran odnos med otroštvom in odraslostjo.

Zanimiva je ilustracija smučanja na strehi vile Čira-Čara. Tega prizora v besedilu Astrid Lindgren ne najdemo. Edini odlomek je: »Vila je stala mehko zavita v sneg, vsa okna pa so bila praznično razsvetljena.« (Lindgren 1977: 280) Ilustrator si je privoščil svobodno interpretacijo in vilo predstavil kot nadaljevanje igrivega sveta na otoku Taka Tuka, samo da v zimskih razmerah. Skratka, povsod se je mogoče igrati in zabavati. To je zaključni prizor in zadnja ilustracija v knjigi.

Primerjava obeh interpretacij nam pokaže, kako bistven je osebni slog posameznega ilustratorja pri podajanju svoje vizije besedila. Če nam Marlenka Stupica ves čas govori – otroštvo je čudovit čas, v katerem je marsikaj dovoljeno, ampak tukaj in zdaj pa se moramo zavedati, da nam varnost omogočajo ustaljeni obrazci obnašanja, nam Božo Kos po drugi strani govori – igraymo se, igraymo, lahko smo vse življenje otroci, če je življenje za nas neskončna igra. Zgodba *Pike Nogavičke* je tako kompleksna, da bi bilo zanimivo videti še kakšen nov poskus soočenja s tem večplastnim besedilom.

Poleg ilustracij celotnega besedila se lik Pike Nogavičke pojavlja tudi v nekaterih drugih oblikah. Odlomke besedila je v reviji *Rodna guda* v svojem zančilnem slogu likovno opremila Marjanca Jemec Božič. Te ilustracije težko intrepetiramo, ker gre zgoj za odlomke.

Svojevrstno interpretacijo je »slovenskim Pikam Nogavičkam« dodal tudi Marijan Amalietti, ki je Piko narisal v obliki stripa. Amaliettijevi stripi o Piki so najprej izhajali v *Zvitorepcu*, kasneje pa jih je zbrane izdal v samozaložbi. Amalietti je očitno želel Piko Nogavičko približati tudi malo starejšim otrokom, zato je izbral

priljubljeno obliko stripa in tudi upodobljeni liki so videti starejši kot v drugih verzijah. Tako Pika kot Tomaž in Anica so videti nagajivi mladostniki. Strip je črno-bel, zanimiv in zabaven, vendar ga na tem mestu težko primerjamo z ostalimi interpretacijami, saj je besedilo prirejeno in literarno močno spremenjeno.

Zanimiv je lik Pike Nogavičke v interpretaciji Petra Škerla, ki je ilustriral knjigo Tilke Jamnik *Pika v knjižnici*. Čeprav so v knjigi odlomki originalnega besedila Astrid Lindgren, ilustracija sledi zamisli Tilke Jamnik o Pikinem obisku v knjižnici. Tako lahko opazujemo zgolj karakterje, ne pa okolja v izvorni zgodbi. Pika ohranja tradicijo slovenskega prevoda z rumeno obleko, modrimi hlačkami in marogasto nogavico, vendar je veliko bolj hudomušna, vesela, pogumna in nagajiva, kot so njene predhodnice v slovenskih ilustracijah. Čeprav Škerl spretno ohranja otroško ljubkost, ji nikoli ne odvzame prefriganega izraza nagajivnosti. Ta Pika je nepri-lagojena upornica, radovednica in raziskovalka, ki se ne ustraši ničesar in ji nič ni tuje. Tomaž in Anica sta se vendarle znebila svojih modrih in roza stereotipov in sta simpatična odprta otroka, ne pa zatrta, v meščanske norme ujeta ubogljivčka. Ilustracije odražajo duha današnjega časa in so morda tudi zato bližje sodobnemu bralcu. Največ pa pripomore Škerlovo izjemno poznavanje tako risbe kot barve, njegova igrivost in izjemna odgovornost do besedila, ki ga upodablja.

Pregled ilustracij znamenite *Pike Nogavičke* na slovenskem založniškem trgu nam pokaže skromen izbor variacij. Meščansko ljubka *Pika* Marlenke Stupica se nam je tako utrdila v spominu, da drugačne sploh ne iščemo več. Založba seveda ni zainteresirana spreminjati podobo, ki je tako zelo uspešna. Poskusi drugačne podobe znamenite upornice so ostali obstranski. Zato se zdi, da petdeset let po prvi izdaji *Pike Nogavičke* v Sloveniji še vedno čakamo na sodobnejši prevod in pomenu Pike v današnjem času prilagojene ilustracije.

Uporabljena literatura

Marjan Amalietti: *Pika Nogavička. Ljubezenska zgodba*. Samozaložba (ponatis iz *Zvitorepca*, letnik 1971).

Maruša Avguštin: O ilustratoriki. V: Astrid Lindgren: *Pika Nogavička*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1996, str. 303–307.

Tomaž Brejc: *Temni modernizem*. Cankarjeva založba, 1991.

Penny Cotton: *Picture Book Sans Frontières*. Oakhill, Westview House, 2000.

Tilka Jamnik: *Pika v knjižnici*. Ilustriral Peter Škerl. DZS, 2004.

Astrid Lindgren: *Pika Nogavička*. Mladinska knjiga, 1962.

Astrid Lindgren: *Pika Nogavička*. Mladinska knjiga, 1977.

Astrid Lindgren: *Pippi Longstocking*. New York: Scholastic inc., 1959, str. 5.

Marjan Marinšek: *Astrid Lindgren*. Karantanija, 1997, str. 114.

Marija Nikolajeva: *Picturebook Aesthetics*, http://webct.utu.fi/SCRIPT/nikolajeva2/scripts/student/serve_home?_home'_page+START, 24.1.2006.

Pionir, letnik XIV, letnik 1955–56, 1956.

Marijan Tršar: Beseda o ilustratoriki. V Astrid Lindgren: *Pika Nogavička*, Mladinska knjiga, 1977, str. 293–295.

Valerija Vendramin: O čudežnih kroglicah, Piki Nogavički in knjigah za deklice. *Delta*, letnik 2, št. 1–2, 1996, str. 51–64.

1

2

3

4

1. Astrid Lindgren, *Pika Nogavička*, ilustrirala Marlenka Stupica, Mladinska knjiga, Ljubljana 1962, str. 94. – 2. Astrid Lindgren, *Pika Nogavička*, ilustrirala Marlenka Stupica, Mladinska knjiga, Ljubljana 1977, str. 286. – 3. Naslovnica knjige Astrid Lindgren (prevedeno tudi v slovenščino), *Ali poznaš Piko Nogavičko?*, ilustrirala Ingrid Nyman, založba Karantanija, Ljubljana, 1998. – 4. Astrid Lindgren, *Pika Nogavička*, ilustrirala Marlenka Stupica, Mladinska knjiga, Ljubljana 1996, str. 13.

5

6

7

5. Astrid Lindgren, *Ali poznaš Piko Nogavičko?*, ilustrirala Ingrid Nyman, založba Karantanija, Ljubljana, 1998, str. 10. – 6. Astrid Lindgren, *Pippi Longstocking*, ilustrirala Nancy Seligsohn, Scholastic inc., New York, 1959, str. 70. – 7. Astrid Lindgren, *Pika Nogavička*, ilustrirala Marlenka Stupica, Mladinska knjiga, Ljubljana 1977, str. 279.

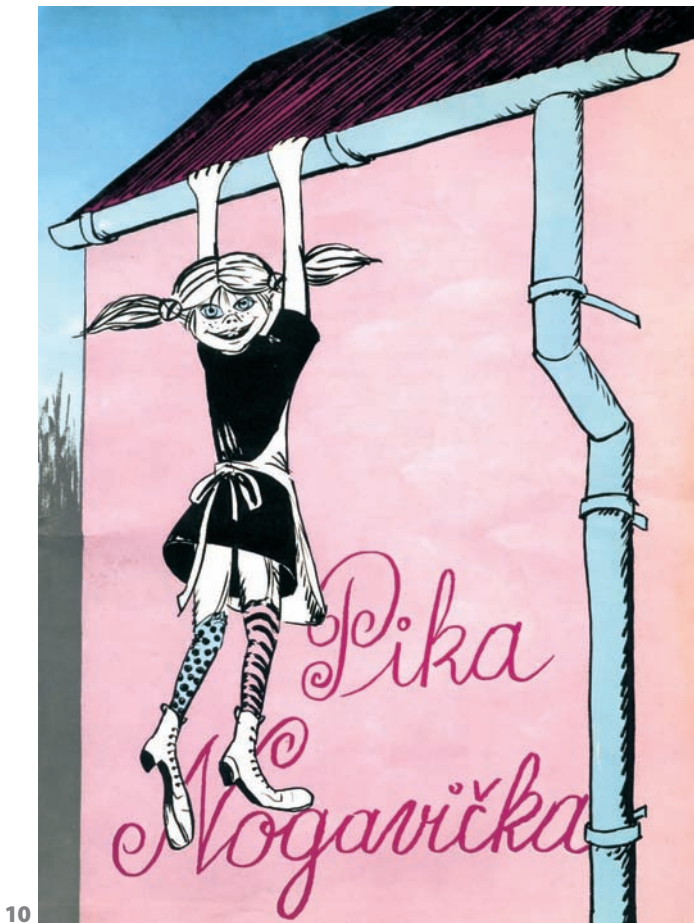

8

9

8. Astrid Lindgren, *Pika Nogavička v deželi Taka-Tuka*, ilustriral Božo Kos, Rotis, Maribor, 1992, str. 83. – 9. Astrid Lindgren, *Pika Nogavička v deželi Taka-Tuka*, ilustriral Božo Kos, Rotis, Maribor, 1992, str. 119.

10. Marijan Amalietti, *Pika Nogavička*, (ponatis iz *Zvitorepca*, letnik 1971), *Ljubljanska zgodba*, samozaložba, Ljubljana, naslovnica. – **11.** Tilka Jamnik, *Pika v knjižnici*, ilustriral Peter Škerl, DZS, Ljubljana, 2004, str. 15.